

NAFASI ILIYOPOTEA

RPF NA MRND WALIVUNJA MAKUBALIANO YA KIHISTORIA YA AMANI YA ARUSHA

Na

Dr. Theogene Rudasingwa

Mei 24, 2023

***MUHTASARI:** RPF chini ya Jenerali Mkuu Paul Kagame ilidhamiria kupata madaraka ya nchi kwa njia yoyote ile, ikiwemo kutumia mabavu. Vilevile MRND chini ya Rais Jenerali Mkuu Juvenal Habyarimana ilidhamiria kushikilia madaraka ya nchi kwa njia yoyote ile, ikiwemo kutumia mabavu. Wote wawili, kwa dhamira zisizoweza kupatanishwa, waliharibu fursa ya kihistoria ya kutekeleza Makubaliano ya Amani ya Arusha ambayo yalikuwa yameleta matumaini kwa idadi kubwa ya Watutsi kumaliza vita vya wenyewe kwa wenyewe na kuongoza njia mpya kuelekea amani, usalama, utawala wa sheria, demokrasia, na kutatua tatizo la wakimbizi kwa muda mrefu. Makosa ya makusudi na yasiyo ya makusudi yaliyofanywa na Marekani, Ufaransa, Umoja wa Mataifa, na Waafrika yalikuwa kama kijiti cha mwisho kilichovunja Makubaliano ya Amani ya Arusha, na kusababisha mauaji ya kimbari. Ni RPF ndiyo iliyosaliti azma yake ya kumaliza udikteta nchini Rwanda. Mwaka 1994, utawala wa kijeshi chini ya kundi la Wahutu chini ya Jenerali Mkuu Juvenal Habyarimana ulibadilishwa na utawala mwingine wa kijeshi chini ya kundi la Watutsi chini ya Jenerali Mkuu Paul Kagame. Ni jukumu na wajibu wa kizalendo wa Watutsi kuhusisha haraka kila mmoja wao, na au bila ya RPF, katika mchakato wa amani ili kumaliza utawala katili wa kijeshi wa Jenerali Paul Kagame. Hii ndiyo njia pekee ya amani inayoweza kuwepo ya kushirikiana, kwa uhuru, kuanzisha hali ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa yenye haki na endelevu nchini Rwanda.*

UTANGULIZI

Asubuhi ya mapema tarehe 1 Oktoba, 1990, jenerali kijana mwenye mvuto aliyekuwa wakati huo katika jeshi la Uganda aliwaongoza mamia ya wakimbizi Wahutu kutoka Rwanda kupitia mpaka wa Uganda na Rwanda Kwenda kituo cha Kagitumba. Jenerali Fred Rwigyema, mkimbizi Mtutsi aliyekulia katika kambi ya wakimbizi, aliongoza Rwanda Patriotic Front (RPF) na kitengo chake cha kijeshi, Jeshi la Patriotic la Watutsi wa Rwanda (RPA), ili kumaliza tatizo la wakimbizi wa Rwanda mara moja na kwa wote; kuunganisha na kurejesha umoja kwa watu wa Rwanda; kutoa usalama kwa raia wote; kuendeleza demokrasia nchini; kumaliza ufisadi na kukuza maendeleo ya kijamii na kiuchumi yenye usawa; na kukuza amani na usalama na nchi jirani za Rwanda, miongoni mwa mambo mengine. Fred, kama alivyopendwa kuitwa na wafuasi wake, aliuawa siku ya kwanza ya mapigano.

Shambulio la ghafla la RPF lilishangaza taifa na serikali ya Wahutu wakati huo chini ya uongozi wa Jenerali Mkuu Juvenal Habyarimana. Rais Habyarimana alipata madaraka kupitia mapinduzi ya kijeshi yaliyomwondoa Rais Gregoire Kayibanda mwaka 1973. Rais Habyarimana alianzisha chama cha mamlaka pekee, MRND (National Revolutionary Movement for Development). Shambulio hilo liliwashtua pia waangalizi wa kikanda na kimataifa na na kupelekea kuanzishwa juhudi nyingi za kidiplomasia ili kutafuta amani.

Lakini twende mbele na kurudi nyuma, shambulio hilo halikuwa ajabu sana ukiangalia historia tata ya Rwanda iliyojaa maumivu, watawala dikteta, waathirika, washindi na walioachwa kapa.

HISTORIA YA UVAMIZI WA RPF (1894-1990)

Rwanda Kabla ya Ukoloni

Kwa karne nyingi, Rwanda ilitawaliwa na wafalme Watutsi. Kulitokea tukio la ghafla liitwalo Mapinduzi ya Rucunshu (1896) ambalo wataalu wa historia wanasema lilibadili taswira ya siasa na utawala nchini Rwanda kwa karne iliyofuata na kuendelea. Kupitia mchezo tata wa hadithi, miundo ya kijeshi, makubaliano ya kijamii na kiuchumi, Rwanda ilikuwa jamii yenye matabaka na mfalme alikuwa na mamlaka yote, huku kila mmoja akiwa chini yake.

Watu wote hawakuwa sawa katika ufalme wa mfalme. Kwa muhtasari, Twa walikuwa chini kabisa katika ngazi ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa, wakifuatiwa na Wahutu wengi, na Watutsi wachache walikalia nafasi ya juu.

Hii ni kwa ufupisho rahisi tu wa mambo yalivyokuwa kwenye ufalme wa Rwanda. Stori ndefu na tata ya Ufalme huo ilihusisha uvamizi wa kijeshi, mabalishano sawa ya mifumo ya biashara (ubuhake) ambapo mifugo ilicheza jukumu kuu la udhibiti, na safu ya wakuu (ardhi, mifugo, kijeshi) ambao walitekeleza utawala wa mfalme kwenye nchi hii ya vilima. Kikundi cha washairi (Abasizi) kilisifu nguvu ya mfalme, wakalimishi wa kanuni za siri (Abiru) walihakikisha taratibu zinafuatwa, na njama za ngazi ya juu katika mahakama zilifanya utawala kushamiri kwa karne nyingi. Hata hivyo, wafalme wa Rwanda hawakuweza kutawala eneo lote la Rwanda la siku hizi. Hilo lingefanikiwa na Mfalme Musinga kaskazini mwa Rwanda kwa msaada wa wakoloni wa Kijerumani mapema karne ya 20. Maeneo ya mashariki ya Rwanda, wakati huo yakijulikana kama Gisaka, yalikuwa yamedhibitiwa mapema na Mfalme Rwogera (mwanzoni mwa karne ya 19) ambaye alitawala kabla ya mfalme aliyogopwa, Mfalme Rwabugiri (karne ya 19 katikati). Ni kifo cha Mfalme Rwabugiri (1895) kilichopelekea mapinduzi ya Rucunshu ambapo mrithi halali wa kiti cha enzi, Mfalme Rutalindwa, aliuawa. Mama Mzazi Kanjogera aliyejulikana kwa ukatili na udanganyifu alimtawaza mwanawe mwenyewe, Mfalme Yuhi Musinga, ambaye wakati huo alikuwa mtoto mdogo, kuongoza chini ya msaada wa wajomba zake Kabare na Ruhinankiko.

Utawala wa Kijerumani (1894-1916)

Ni katika vurugu hizi ndipo maafisa wa kijeshi wa Kijerumani wanatokea katika sura ya Rwanda, ili kuweka utawala wa kibeberu juu ya utawala wa mfalme wa Rwanda. Maeneo ya Rwanda yakawa sehemu ya Afrika Mashariki ya Kijerumani, ambayo ilijumuisha Tanganyika. Wazungu hawa, ambao waligawanya Afrika kati yao katika Mkutano wa Berlin wa mwaka 1884-1885, walitumia mbinu kama vile uvamizi wa kijeshi, haki ya mungu, urithi wa ukoo, utawala wa dola, tabaka tawala, na ubaguzi wa rangi. Wao ndio walianzisha yote hayo. Jamii zao wenyewe zilikuwa zimepangwa kwa namna hiyo. Ingawa Rwanda ilikuwa tata na nje ya ufahamu wa maafisa wa Kijerumani, bado walipata utawala uliokuwa umejikita na wenye utaratibu ambao ungeweza kutumiwa kueneza himaya ya ukoloni ya kifalme. Pia walielewa hadithi zilizozunguka nguvu ya mfalme wa Rwanda: utawala wa Watutsi, nguvu ya kifalme, na uteuzi takatifu wa utawala wa kifalme uliopokelewa kwa urithi. Kwa sababu za kisiasa, makoloni ya Kijerumani, mara ilipoanzishwa, yalisaidia Yuhi Musinga kuwadhibiti maadui zake, hasa jamii za Wahutu ambazo hapo awali zilikuwa huru.

Utawala wa Kibelgiji (1916-1962)

Utawala wa Kijerumani nchini Rwanda ulikuwa mfupi na haukuacha athari kubwa kama utawala wa Kibelgiji uliofuata. Kama ilivyokuwa kwa Wajerumani kabla yao, walifanya kazi kwa lengo la kuweka

utawala wao wa kudumu kwa njia ya uvamizi na kuweka safu mpya juu ya utawala wa kifalme uliokuwepo. Mfalme, wakuu wake na raia wake sasa wangukuwa chini ya utawala wa Mfalme wa Ubelgiji, ambao uliwakilishwa na Gavana wake mkazi. Kuanzishwa kwa Kanisa Katoliki, elimu ya Magharibi, na utekelezaji wa kazi za lazima nchini Rwanda vilikuwa na athari kubwa katika mabadiliko ya utawala wa ukoloni na wa kifalme nchini Rwanda. Mfalme Musinga alikuwa mmoja wa waathirika wa awali wa upepo wa mabadiliko uliokuwa ukivuma katika vilima vya Rwanda. Hatimaye alitengwa na Kanisa Katoliki, akafurushwa na utawala wa ukoloni mwaka 1931 na akafa uhamishoni. Alichukuliwa nafasi yake na mwanae Mfalme Mutara Rudahigwa. Ikiwa Rucunchu ilikuwa ni mabadiliko ya utawala kwa njia ya njama na vurugu katika mahakama ya mfalme, mabadiliko ya utawala kutoka Musinga kwenda Rudahigwa katika mahakama ya mfalme yalipangwa na kutekelezwa na Kanisa Katoliki kwa kushirikiana na utawala wa Kibelgiji.

Ingawa elimu ya Magharibi ilikuwa awali kwa ajili ya wana wa wakuu wa Watutsi ili watumike kama makarani, watafsiri na wakusanyaji wa kodi katika utawala wa ukoloni, seminari za Kanisa Katoliki baadaye ziliwapa fursa wachache wa Wahutu. Elimu hii iliwapatia Wahutu ufahamu na baadaye kupelekea Mapinduzi ya Wahutu ya mwaka 1959. Kuwepo kwa kazi za lazima (uburetwa) uliongeza manung'uniko ya Wahutu kwa wakuu wa Kitutsi. Jambo hili, pamoja na sera ya Kibelgiji ya kugawa watu wa Rwanda kwa msingi wa umiliki wa mifugo na mwonekano wa kimwili kwa njia isiyo na mantiki, lilipelekea kuwepo ukabila na tofauti zilizopelekea vurugu, kitu ambacho kilikuja kuwa sifa kuu ya siasa tata za Rwanda.

Mapinduzi ya Wahutu (1959-1962)

Baada ya Vita Kuu ya Pili ya Dunia, Waafrika walidai kwa nguvu zaidi kujitawala kutoka kwa wakoloni wa Ulaya. Rwanda, kipindi hiki kilikuwa kimejazwa na utawala wa ukoloni kwa na Kanisa Katoliki kubadili ambao Pamoja walibadili msimamo na kuanza kuunga mkono kikundi kidogo cha wanafunzi wa seminari ambao kwanza walidai ukombozi wa Wahutu na kumalizika kwa utawala wa ukoloni. Gregoire Kayibanda aliongoza kikundi hicho na hatimaye kuunda chama cha kisiasa MDR-PARMEHUTU. Kwa upande wao, wafuasi wa mfumo wa kifalme waliunda chama chao, UNAR, ambacho kilidai kumalizika kwa utawala wa ukoloni na kudumisha hali ya mambo ya sasa.

Mgawanyiko wa kikabila ulizidi kuongezeka wakati UNAR na MDR-PARMEHUTU walipigania uongozi, huku Kanisa Katoliki na utawala wa ukoloni wa Kibelgiji wakisimamia kuunga mkono kundi la Wahutu. Wakati taifa linaporomoka kwa vurugu kutoka pande zote mbili, MDR-PARMEHUTU ilishinda katika kile kinachojulikana sasa kama Mapinduzi ya Gitarama ambapo mfumo wa kifalme wa karne nyingi wa Rwanda ulifutwa, na taifa kutangazwa kuwa jamhuri tarehe 28 Januari 1961.

Kipindi hiki kilishuhudia kuongezeka kwa uvamizi uliofanywa na waasi wa Kitutsi kutoka nchi jirani waliotumia jina la *Inyenzi*, ambao ulisababisha mawimbi ya wakimbizi, ulipaji kisasi na mauaji yaliyoendeshwa na uongozi wa Wahutu dhidi ya Watutsi.

Matukio ya kusikitisha sana katika kipindi hiki ni kwamba baada ya ufalme wa Watutsi kuporomoka na kundi la wakuu wa Kitutsi kusambaratishwa, washindi hawakuwa na huruma kwa wakulima wa kawaida Watutsi ambao waliuawa maelfu kwa mauaji ambayo yameelezwa na baadhi kama *progroms*, au *genocide* kwa mujibu wa Vatikani.

Huo ndio ukawa mwanzo wa kuwepo kwa kuwepo kwa maelfu ya wakimbizi na kusambaa kwa jamii ya Watutsi katika maeneo ya Afrika Mashariki na Kati, na dunia kwa ujumla.

Wakati Rwanda inatangaza uhuru wake wa kisiasa kutoka Ubelgiji tarehe 1 Julai 1962, na Gregoire Kayibanda akawa Rais wa Jamhuri, mabadiliko mengine ya utawala yalikuwa yametokea kupitia mapinduzi yaliyojumuisha ukabila (Hutu) na kuungwa mkono na Kanisa Katoliki na utawala wa kikoloni, hasa kupitia

wawakilishi wao waliokuwa watiifu na wenye shauku, Monsignor André Perraudin Pamoja na Kanali Guillaume (Guy) Logiest.

Jamhuri ya Kwanza (1962-1973)

Katika kipindi cha Rais Gregoire Kayibanda, Rwanda ilikuwa nchi yenye chama kimoja, huku mamlaka yote yakiwa mikononi mwa Rais wa Kihutu. Watutsi waliobaki Rwanda wakawa raia wenyemhadhi ya daraja la pili. Tarehe 5 Julai 1973, Rais Kayibanda alipinduliwa na Mkuu wa Majeshi na Waziri wa Ulinzi wa Kihutu, Jenerali Mkuu Juvenal Habyarimana, ambaye akawa Rais mpya wa Rwanda.

Jamhuri ya Pili (1973-1994)

Chini ya urais wake, Jenerali Mkuu Juvenal Habyarimana alipiga marufuku katiba na shughuli zote za kisiasa. Mwaka 1975, alianzisha chama kimoja cha utawala, MRND, huku mamlaka kamili yakiwa mikononi mwake. Rais wa zamani Gregoire Kayibanda alitiwa kizuizini nyumbani, akanyimwa chakula na hatimaye kuuawa tarehe 15 Desemba 1976. Kuanzia mwaka 1974 hadi 1977, viongozi kadhaa wa Kihutu kutoka kusini mwa Rwanda waliuawa na kuzikwa katika makaburi yasiyo na alama. Miongoni mwao walikuwepo viongozi mashuhuri walioongoza Mapinduzi ya Kihutu ya mwaka 1959. Ukatili dhidi ya Tutsi uliendelea wakati Hutu kutoka kusini mwa Rwanda walipokuwa wakipuuzwa.

Maandalizi ya uvamizi wa RPF

Mwaka 1979, Tanzania iliunga mkono waasi wa Uganda kumpindua Idi Amin, na kikundi cha Rwandese Alliance for National Unity (RANU) kilianzishwa na wakimbizi wa Kitutsi nchini Uganda. Mwaka 1986, jeshi la waasi la Yoweri Museveni, National Resistance Army (NRA), liliingia madarakani nchini Uganda. Ndani ya NRA kulikuwa na wakimbizi wa Wakitutsi, akiwemo Jenerali Fred Rwigyema mwenye. Mwaka 1987, chama cha Rwandese Patriotic Front (RPF) kilizaliwa nchini Uganda.

MIKAKATI YA KIDIPLOMASIA KATIKA KANDA

Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa N'Sele (29 Machi 1990)

Sauti za risasi Kagitumba zilishtua eneo la maziwa makuu. Kulifanyika mikutano ya ngazi ya juu huko Mwanza, Tanzania (17 Oktoba 1990); Gbadolite, DRC (26 Oktoba 1990); Goma, DRC (20 Novemba 1990); Zanzibar, Tanzania (17 Februari 1991); na Dar-es-Salaam, Tanzania (19 Februari 1991). Shughuli hii ya kidiplomasia hatimaye ilisababisha msukumo wa makubaliano ya kusitisha mapigano yaliyosainiwa huko N'Sele katika Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo. Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa N'Sele wa tarehe 29 Machi 1991, ulisainiwa na Dkt. Casmir Bizimungu na Meja Paul Kagame kwa niaba ya Serikali ya Rwanda na RPF. Rais Mobutu wa DRC alikuwa mpatanishi. Baadaye, Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa N'Sele ulirekebisha huko Gbadolite tarehe 16 Septemba 1991, na Arusha, Tanzania, tarehe 12 Julai 1992.

Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa N'Sele ulifanyika katika kipindi kigumu kwa RPF, ambayo ilikuwa katika hali dhaifu, kwani ilikuwa imeanza tu kujipanga upya na kurekebisha uendeshaji wake. RPF ilipata pigo kubwa katika vita, haswa kifo cha Fred, na maafisa wawili wa kijeshi wenye cheo cha juu zaidi (Peter Bayingana na Chris Bunyenyezi) ambao wangeweza kumrithi. Meja Paul Kagame, aliyekuwa afisa wa

ujasusi wa kijeshi katika jeshi la Uganda, ambaye alikuwa maarufu kwa ukatili mkubwa na tabia tofauti kabisa na ya Fred, aliongoza RPF/RPA iliyokumbwa na changamoto.

Akiongoza shirika la kisiasa na kijeshi la RPF-RPA, pamoja Kanali Alexis Kanyarengwe kama kiongozi kivuli Mwenyekiti wa RPF, Meja Kagame alihitaji nafasi ya kupumua ili kupata wakati wa kujenga upya na kuongeza nguvu za RPA. Wakati huohuo, makubaliano hayo kwa mara ya kwanza yalipelekea RPF kuingia mezani kwa mazungumzo na serikali ya Rwanda ambayo hapo awali ilikataa kufanya mazungumzo moja kwa moja na kundi la waasi. Kupitia makubaliano hayo, RPF ilikua mhusika halali katika mgogoro huo.

Kwa upande mwingine, Serikali ya Rwanda ilikuwa chini ya shinikizo la kufanya mazungumzo. Ingawa ilipuuza madai halali ya RPF ya haki ya wakimbizi kurejea katika nchi yao, ilikuwa inakabiliwa na changamoto ya kukana kwamba RPA ilikuwa kitisho kijeshi. Mbali na hayo, RPF haikuwa tishio pekee kwa Rais Habyarimana mnamo 1990. Tarehe 20 Julai 1990, huko La Baule, Ufaransa, Rais François Mitterrand alitoa maagizo kwa viongozi wa Kiafrika wanaozungumza Kifaransa kufungua nafasi ya kisiasa na kuruhusu vyama vya siasa, uhuru wa vyombo vya habari, na jamii ya kiraia kuendelea. Rais Habyarimana, ambaye alikuwa na wasiwasi na alikuwa na upinzani, hatua kwa hatua alijibu shinikizo la umma kwenye ardhi, na shinikizo la kidiplomasia kutoka kwa rafiki yake (Rais Mitterrand). Hivyo ndivyo utawala wa Rais Habyarimana ulianza kudhoofishwa na kushambuliwa kijeshi na kisiasa.

Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa Arusha (12 Julai 1992)

Ndani ya eneo la Maziwa Makuu, Zaire kama mahali pa mkutano na Rais Mobutu kama msuluhishi ilikuwa chaguo sahihi kwa Serikali ya Rwanda. Hata Ufaransa ambayo iliyokuwa karibu na Rais Habyarimana na Rais Mobutu, iliridhishwa na maamuzi hayo. Kwa upande wake, RPF ilikuwa na mashaka sana juu ya Rais Mobutu. Alikuwa karibu sana na Rais Habyarimana na Ufaransa. Rais Mobutu na Ufaransa walikuwa wametuma wanajeshi kusaidia utawala wa Rwanda dhidi ya RPF. Kwa misingi ya kiitikadi, RPF ilimwona Rais Mobutu kama mtu ambaye alikuwa ameisaliti Afrika mara nyingi, kwa niaba ya maslahi ya Magharibi. Tanzania ilikuwa chaguo lingine bora, lakini siasa za kikanda na kimataifa ziliona ni vyema Rais Mobutu kuhusishwa kama Msuluhishi, huku Rais Mwynyi wa Tanzania akiwa Msaidizi.

Kulikuwa na changamoto mbili kubwa katika mchakato wa amani, yaani, kuweza kusitisha mapigano kwa muda mrefu, na kufikia makubaliano ya kumaliza vita vya wenyewe kwa wenyewe. Serikali ya Rwanda ilihitaji kusitisha mapigano kuliko kitu kingine chochote, huku ikijenga nguvu ya kijeshi. RPF ilihitaji kusitisha mapigano kama hatua ya kwanza kuelekea mazungumzo, na kununua muda huku ikijenga nguvu za kijeshi, kisiasa na kidiplomasia, yani kuwa tayari kwa lolote. Kusitisha mapigano na mazungumzo ya kisiasa vilileta fursa kwa RPF kuuza ajenda yake na kupata kukubalika miongoni mwa wadau wa Rwanda, haswa vyama vya siasa katika upinzani, wananchi wa Rwanda kwa ujumla, na jumuiya ya kimataifa.

Mkataba wa Kusitisha Mapigano wa tarehe 12 Julai 1992 ulileta msukumo mpya katika mchakato wa amani. Kulikuwa na msaidizi wa upatanishi asiyeegemea upande wowote, chini ya uongozi wa Serikali ya Tanzania. Kulikuwa sehemu mpya, Arusha, kaskazini mwa Tanzania, karibu na mpaka wake na Kenya. Pia kulikuwa na washiriki wapya katika mazungumzo. Chini ya shinikizo la kufungua nafasi ya kisiasa, Rais Habyarimana hatimaye aliruhusu kuundwa kwa serikali ya muungano na vyama vitatu vikuu vya upinzani; yaani, MDR, PSD, na PL chini ya Waziri Mkuu Dismas Nsegiyaremye. RPF ilijaribu kuwashawishi wapinzani wa ndani kisiasa, kwa lengo la kuwaweka mbali na Rais Habyarimana na chama chake cha MRND. Upinzani wa ndani

kisiasa kwa upande wake ulihitaji RPF kama kundi la wapiganaji ambalo lingeshinikiza Rais Habyarimana kukubali mazungumzo ya kisiasa ya kweli na mageuzi yatakayofuata. Boniface Ngulinzira (marehemu) ambaye alitia saina Mkataba wa Kusitisha Mapigano tarehe 12 Julai 1992, alikuwa mwanachama wa upinzani wa kisiasa (MDR) katika serikali iliyoongozwa na kiongozi wa upinzani Dismas Nsengiyaremye, kama Waziri Mkuu.

Mkataba wa Kusitisha Mapigano ulikuwa na malengo ya kutosha kuweka ajenda na ratiba ya mazungumzo na kufanya masharti kuhusu muundo wa ufuatiliaji na uthibitisho wa kusitisha mapigano, Kikosi cha Neutral Monitoring Observer Group (NMOG), na Political Military Commission (JPMC).

Shirikisho la Umoja wa Afrika (OAU) lilikuwa muhusika mkuu kuhakikisha zoezi la kusitisha mapigano linafanikiwa. Kupitia kikosi cha waangalizi cha watu 50, NMOG iliripoti kwa Katibu Mkuu wa OAU, Salim Ahmed Salim, kupitia kamanda wake wa kikosi, Brigedia Jenerali Hashim Mbita. Salim na Mbita ni raia wa Tanzania. Shirika hilo la bara lilikuwa na rasilimali ndogo na ililazimika kutegemea msaada wa kimataifa ili kuwezesha kikosi hicho kufanya kazi. Kupitia NMOG, nchi za Afrika zilizochangia wanajeshi ziliweza kujione ukweli hasa wa Rwanda. RPA ilikuwa na maafisa wake watano, chini ya uongozi wa Karenzi Karake, kama wanachama wa NMOG. RPF sasa ilikuwa na uwepo rasmi Kigali, ambao iliutumiwa vizuri kujenga mawasiliano na kukusanya habari juu ya Rwanda. RPF wakati huo ilijiona iko ndani ya eneo la adui. Mkataba wa Kusitisha Mapigano pia uliwaomba Burundi, Zaire, Uganda, Ubelgiji, Ufaransa, Marekani, na Tanzania kuwa waangalizi katika JPMC, kwa matumaini kuwa wangepasaidia kusaidia mchakato hadi kufikia utekelezaji.

Mazungumzo ya amani ya Arusha yalijumuisha utawala wa sheria kama hatua ya kuanzia. Upande wa Rwanda uliongozwa na Waziri wa Mambo ya Nje, Boniface Ngulinzira. Katika ujumbe wake alikuwepo Balizi Claver Kanyarushoki, ambaye kila mtu alijua alikuwa mtu anayemsikiliza Rais Habyarimana. Balizi Kanyarushoki alikuwa balizi wa Rwanda nchini Uganda. Kwa sauti laini, alikuwa na ufanisi katika kufikisha ujumbe wa mipaka isiyopaswa kuvukwa, kulingana na maelekezo yake. Upande wa RPF uliongozwa na Pasteur Bizimungu, ambaye alisaidiwa na Patrick Mazimpaka na kada ya viongozi wa RPF kwa wakati tofauti.

MAKUBALIANO YA AMANI YA ARUSHA (Agosti 4, 1993)

Siku ya tarehe 4 Agosti 1993, ujumbe wa Serikali ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front ulikusanyika katika mji mdogo wa Arusha nchini Tanzania kwa sherehe ya kusaina Makubaliano ya Amani ya Arusha, ambapo pande zote mbili ziliahidi mambo yanayoweza kufikiwa. Kamwe katika historia nzima ya Rwanda, hapakuwahi kuwepo na mgawanyo kama huo wa madaraka kati ya viongozi na makabila ya Rwanda, na kuundwa kwa jeshi ambalo kwa undani mkubwa lingegawanywa ili kulinda kila mtu. Upande wa serikali uliwakilishwa na Rais Juvenal Habyarimana. RPF iliwakilishwa na Mwenyekiti Alexis Kanyarengwe na Makamu Mwenyekiti wake, Major Paul Kagame. Ilikuwa ni mzaha kwamba Rais Habyarimana na Kanali Alexis Kanyarengwe, wote wakiwa Wahutu na waasisi wa mapinduzi ya 1959 na mapinduzi ya 1973, wangepanya kazi pamoja kuondoa nguzo za mapinduzi ya Wahutu. Ilikuwa hata ni mzaha zaidi kwamba Mwenyekiti Kanyarengwe angefanya saina kwa niaba ya RPF, ambayo kwa kiasi kikubwa ilikuwa inaundwa na Watutsi, huku Major Paul Kagame, Mtutsi na nguvu halisi nyuma ya RPF, akishuhudia tukio hilo kimya kimya.

Katika kifungu chake cha kwanza, Makubaliano ya Amani ya Arusha yalitamka kwa ujasiri:

Kifungu 1

Vita kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front hatimaye vinafikia kikomo.

Makubaliano ya Amani ya Arusha yalikuwa na maelezo mengi na yalijumuisha:

I. Makubaliano ya Kusitisha Mapigano ya N'SELE ya tarehe 29 Machi 1991 kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front, yaliyohaririwa GBADOLITE tarehe 16 Septemba 1991 na Arusha tarehe 12 Julai 1992;

II. Itifaki ya Makubaliano kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front kuhusu Utawala wa Sheria, iliyosainiwa Arusha tarehe 18 Septemba 1992;

III. Itifaki za Makubaliano kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front kuhusu Ushirikiano wa Madaraka ndani ya Mfumo wa Serikali ya Mpito yenye Msingi Mpana, zilizosainiwa Arusha tarehe 30 Oktoba 1992 na tarehe 9 Januari 1993;

IV. Itifaki ya Makubaliano kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front kuhusu Kurudishwa kwa Wakimbizi na Kurejeshwa kwa Watu Waliohama Makazi yao, iliyosainiwa Arusha tarehe 9 Juni 1993;

V. Itifaki ya Makubaliano kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front kuhusu Umoja wa Vikosi vya Silaha vya pande hizo mbili, iliyosainiwa ARUSHA tarehe 3 Agosti 1993;

VI. Itifaki ya Makubaliano kati ya Serikali ya Jamhuri ya Rwanda na Rwandese Patriotic Front kuhusu Masuala Mbalimbali na Masharti ya Mwisho, iliyosainiwa Arusha tarehe 3 Agosti 1993.

Kusainiwa kwa Mkataba wa Amani wa Arusha kulikaribishwa kwa shangwe, furaha na matumaini kutokana na ahadi yake ya kumaliza vita na kuunda mfumo mpya wa kisiasa. Mkataba huo wa amani ulijaa wazo la demokrasia ama ile ya Kigiriki, falsafa ya Magharibi, mamlaka kutenganishwa, uhuru wa wananchi, na orodha ya matamano kuhusu demokrasia, utawala wa sheria, haki za binadamu, umoja na upatanishi.

Muhimu zaidi ilikuwa mgawanyo wa madaraka. Madaraka ya Rais Habyarimana yalipunguzwa sana, na chama tawala MRND kingeshirikiana na RPF na vyama vya upinzani-MDR, PSD, PL, na PC katika nafasi za baraza la mawaziri na bunge. Kwa umuhimu zaidi, katika uundaji wa jeshi jipya la taifa na jeshi la polisi,

RPF ingepata asilimia 40 ya wanaume na asilimia 50 ya nafasi za uongozi wa amri. Na, muhimu zaidi kwa RPF, wakimbizi wa Kitutsi wa mwaka 1959, kundi asilia la harakati yake ya kijeshi, walitarajiwa kurudishwa nyumbani na kurejeshwa katika jamii. Faustin Twagiramungu, Mhutu kutoka chama cha upinzani MDR, angekuwa Waziri Mkuu katika serikali ya mpito.

Kwa baadhi, makubaliano haya yalionekana kuwa mazuri isivyo kawaida kiasi cha kuleta mashaka. Kwa upande wa Meja Jenerali Habyarimana na Meja Paul Kagame, mawazo yao ya kijeshi yaliwafanya kujiuliza ni maslahi gani wanapata wakiondoka kwenye makubaliano haya mjini Arusha.

KUZOROTA KWA UTEKELEZAJI, NA MAMBO KUPAMBA MOTO

4 Agosti, 1993 - 6 Aprili, 1994

Katika vipengele vya mwisho vya Mkataba wa Amani wa Arusha, Serikali ya Mpito ilikuwa inapaswa kuundwa **ndani ya siku 37**. Uchaguzi Mkuu ungefanyika **ndani ya miezi 22**. Hii ingelotanguliwa na kuundwa na kupelekwa kwa Jeshi la Kimataifa lisilokuwa na upendeleo ambalo lingetolewa na Umoja wa Mataifa chini ya mamlaka ya Kifungu cha VI.

Hakuna chochote kati ya hayo kilichotokea, ambayo ilikuwa ishara ya mambo mabaya mbeleni. Akili za kijeshi za Rais Habyarimana na Meja Jenerali Paul Kagame zilitafsiri vibaya kuchelewa kwa utekelezaji wa vipengele hivi vya Mkataba wa Amani. Waliona kama fursa ya kutumiwa kuongeza madai zaidi nap engine kupelekea ushindi wa kijeshi.

Jumuiya ya Umoja wa Mataifa kwa Ajili ya Msaada nchini Rwanda (UNAMIR) ilianzishwa na Baraza la Usalama la Umoja wa Mataifa kupitia Azimio la 872 mnamo tarehe 5 Oktoba 1993. Afisa mkuu wa kijeshi kutoka Canada, Meja Jenerali Romeo Dallaire, alikuwa Kamanda wa Vikosi vyake. Alikuwa anaripoti kwa Kofi Annan, Mkuu wa Umoja wa Mataifa makao makuu yakiwa jijini New York, Marekani. Katibu Mkuu wa Umoja wa Mataifa wakati huo alikuwa Boutros Boutros Ghali, na Mwakilishi Maalum wa Katibu Mkuu (SRSG) au kiongozi wa jumuiya hiyo alikuwa Jacques-Roger Booh-Booh wa Cameroon. Ingawa Azimio la 872 lilitoa idadi ya UNAMIR ya wafanyakazi 2,500, ilichukua takriban miezi mitano ya ahadi ndogo ndogo kufikia kiwango hiki cha jumuiya hiyo.

Rais Habyarimana alikuwa mpatanishi mwenye kusita. Mikataba ya amani ilimwondolea madaraka na hadhi walizokuwa wakifurahia yeye, familia yake, na kikundi kidogo cha Wahutu kutoka kaskazini. Alilazimika kufanya mazungumzo kwa sababu ya shinikizo za kisiasa na kijeshi (vyama vya upinzani, vyombo vya habari vya upinzani, jamii iliyosimama kidete, RPF), pamoja na shinikizo kutoka kanda na ndani ya nchi. Walakini, kwa siri alitumia akili zake za kijeshi na kisiasa. Alijitahidi, kwa njia wazi na kisiri, kuimarisha na kupeleka jeshi la Rwanda (FAR). Aliunda kundi la kijeshi la MRND, *Interahamwe* lenye kutia hofu, na wakati huo huo kuunga mkono uundaji na muungano na chama cha kihafidhina cha Kihutu, CDR, ambacho waziwazi kilitoa wito wa kuangamizwa kwa Watutsi wote na Wahutu ambao hawakuunga mkono Rais Habyarimana. Aliwasha ugomvi ndani ya vyama vya siasa vya upinzani, akiunga mkono makundi ya mrengo mkali wa Kihutu, hususan katika MDR, PSD, na PL. Wakati alikwenda polepole kuanzisha Serikali ya Mpito, MRND yake, CDR, *Interahamwe*, na makundi ya mrengo mkali wa *pawa* yalizidisha sauti kupitia

vyombo vya habari, haswa RTLM na Kangura. Walisababisha vurugu na mauaji ili kufanya nchi iwe haiwezekani kuongozwa na hivyo kuharibu utekelezaji wa mikataba ya amani. Walianza kuandaa orodha za Watutsi na Wahutu watakaouawa mara maono yao ya kimaangamizi yatakapotekelezwa.

Meja Jenerali Paul Kagame, vilevile alikuwa mpatanishi mwenye kusita. Yeye na wapiganaji wengi Watutsi walikuwa sehemu ya Chama cha Upinzani cha Kitaifa cha Yoweri Museveni (NRM) na kitengo chake cha kijeshi, Jeshi la Upinzani la Kitaifa (NRA), katika miaka ya 1980. Ushindi wa Yoweri Museveni alipoingia Kampala akiwaongoza NRA iliyoshinda, na kupanda kwake madarakani kama Rais wa Uganda, vilikuwa na athari kubwa kwa mtazamo wa Meja Jenerali Kagame. Katika mawazo na mazoezi ya nadharia ya mapinduzi ya Kimarxist, mapambano ya silaha ya umma yanapaswa kukamata madaraka ya serikali, kuyashikilia kwa nguvu wakati wowote inapohitajika, na wakati huo huo kutumia mazungumzo kuendeleza malengo makuu ya mapambano. Kulikuwa na wachache ndani ya RPF/RPA ambao walitaka kutoa nafasi kwa Mikataba ya Amani ya Arusha. Baadhi ya wataalamu waliona kuwa wanaweza hatua kwa hatua kurudi kwenye maisha ya kiraia ya kawaida.

Meja Jenerali Kagame aliona kuwa yeye ndiye atakayepoteza ikiwa mikataba ingetekelezwa kama ilivyopangwa. Kiukweli, ingelikuwa ni yeye, angekashifu hata wazo la kugawana madaraka ambalo mikataba ya amani ilidai kutoka kwa Rais Habyarimana. RPF ilikuwa imewatuma wanachama wake wa kiraia kwenda CND (jengo la bunge) huko Kigali na kikosi cha RPA chenye askari 600 chini ya Luteni Kanali Charles Kayonga kulinda wanasisia wa RPF. Meja Jenerali Kagame kisha alitumia nguvu kamili za kijeshi na ujasusi. Idara ya Ujasusi ya Kijeshi (DMI) chini ya Luteni Kanali Kayumba Nyamwasa ilikuwa nguvu inayoendesha huku RPA ikipeleka kikosi chake cha askari 600 kwenye CND. Katika wiki na miezi iliyofuata, DMI ilifanikiwa kuwasilisha kwa siri zaidi ya askari 2,000 katika eneo la Kigali na kote nchini. DMI iliingiza silaha, ikiwa ni pamoja na makombora, na kuwapa silaha wapiganaji wa RPF huko Kigali na nchi nzima ya Rwanda. Walichochea vurugu, machafuko na mauaji ili kufanya Rais Habyarimana, MRND, CDR, makundi ya *pawa* na *Interahamwe* waonekane kama wasio na uwezo wa kusimamia nchi. Mipango ya DMI ya Meja Jenerali Kagame ya kumuua Rais Habyarimana ilikuwa tayari imewekwa. Mojawapo ilikuwa kumuua wakati wa sherehe ya kuapishwa kwa Serikali ya Mpito. Mpango mwingine ulikuwa kumuua wakati wa ziara yake huko Kinihira. Mipango mingine ya dharura ilijumuisha kumuua barabarani wakati anarejea nyumbani kwake Kanombe, au wakati wa kurudi kutoka safari ya kimataifa kwa kumpiga makombora ndege yake. Mipango ilifanywa kwa shambulio la mwisho la RPA kuchukua udhibiti wa nchi nzima mara baada ya Rais Habyarimana kuuawa.

Kuchelewa kwa kuunda na kupeleka UNAMIR, kutokuwepo kwa diplomasia yenye nguvu, pamoja na Rais Habyarimana kucheleweshwa kuanzishwa kwa Serikali ya Mpito, kulifanya hali ya wasiwasi na kuongeza mvutano kati ya RPF na MRND. Ingawa ujumbe wa pamoja wa Serikali ya Rwanda na RPF ulitumwa kukutana na Katibu Mkuu wa UN, Boutros Ghali, na kuomba kupelekwa kwa haraka wa UNAMIR, hakuna upande uliokuwa na imani na UN.

Wakati hatimaye ilipofikia nguvu kamili baada ya miezi mitano, UNAMIR ilikuwa na jukumu la Kifungu cha VI, ambayo ilimaanisha kuwa ilikuwa tu ujumbe wa waangalizi, hawakuwa na nguvu na njia za kushawishi pande mbili kutekeleza majukumu yao chini ya Mikataba ya Amani ya Arusha. Uzembe wa utawala wa UN, ufanisi duni, kutokuwepo kwa umakini na dhamira kutoka Baraza la Usalama la UN, pamoja na ushawishi wa nchi kubwa (Ufaransa na Marekani), ulichangia sana kuzorota kwa mambo.

Shirikisho la Umoja wa Afrika chini ya Katibu Mkuu wake, Salim Ahmed Salim, lilikuwa na uwezo mdogo

wa kidiplomasia wa kumwathiri Rais Habyarimana na Meja Jenerali Kagame katika kutatua mkwamo wa kisiasa. Umoja wa Afrika ulikuwa na uwakilishi ishara wa waangalizi wa kijeshi 50 kutoka nchi za Kiafrika nchini Rwanda kupitia Kikosi cha Waangalizi wa Kudumu wa Nia Moja (NMOG), na Kamati ya Pamoja ya Ufuatiliaji wa Kisiasa (ambayo ilijumuisha wahusika na waangalizi wa Mikataba ya Amani ya Arusha). Kwa kuwa shirika hilo lina nchi za Kiafrika kama wanachama, shinikizo lake kwa Rais Habyarimana lilikuwa dogo, na nchi nyingi za Kiafrika kwa ujumla hazikuwa na wasiwasi mkubwa juu ya mkwamo huo.

Rais Mwinyi kama mwezesaji hakuonesha uongozi imara katika miezi ambayo utekelezaji wa mikataba ya amani ulisimama. Uongozi wa juu wa kisiasa na kijeshi wa Tanzania waliutazama mgogoro wa Rwanda kupitia jicho la Burundi, jirani wa Rwanda mwenye mgawanyiko sawa wa kikabila wa Wahutu na Wtutsi. Kwa miongo kadhaa baada ya uhuru, jeshi la Watutsi la Burundi lilidhibiti utawala kupitia mapinduzi ya serikali. Uongozi wa Tanzania ulihisi huruma kwa hali ngumu ya Watu wa Burundi, ambao walikuwa wengi lakini waliotengwa. Uongozi wa Tanzania pia uliona RPF kama chama cha Watutsi, tawi la NRA ya Yoweri Museveni. Mwaka 1985, Museveni alifanya mazungumzo na Tito Okello huko Nairobi, lakini akachukua madaraka ya nchi kijeshi nchini Uganda mwaka 1986. Katika mazingira haya, Rais Mwinyi alikuwa na uwezo mdogo kumshinikiza vikali Rais Habyarimana, ambaye ni Mhutu na kiongozi mwenzake wa nchi. Kuhusu RPF, alijaribu kuwa makini na nyeti, lakini hakuweza kusukuma kwa nguvu zaidi ili iweze kutekeleza majukumu iliyokuwa imejitolea chini ya Mikataba ya Amani ya Arusha. Viongozi wengine wa juu katika serikali yake kama Waziri Mkuu Malecela walilaani RPF kama kundi la linalomuunga mkono Museveni lenye nia ya kuweka utawala wa Kitutsi nchini Rwanda.

Tangu mwaka 1990, dunia ilikuwa imejawa na matukio makuu katika historia. Ukuta ulikuwa umedondoka mwaka 1989, Muungano wa Kisovyeti ulikuwa umesambaratika, uvamizi wa Saddam Hussein nchini Kuwait ulisababisha hatua kali za kimataifa kuzuia uavamizi huo, eneo la Balkan lilikuwa linateketea, na kushindwa kwa juhudi za amani nchini Somalia zilimwacha Marekani, pasi nah amu ya kuingilia mahali popote kijeshi. Kufikia mwaka 1993, serikali ya Marekani ilianza kuonyesha kuelemea upande wa RPF, ambayo wakati huo ilionekana kama tawi la NRA ya Yoweri Museveni. Wakati uvamizi wa RPF ulipoanza mwaka 1990, Meja Paul Kagame, wakati huo, alikuwa katoka Chuo cha Amri na Stafu cha Fort Leavenworth nchini Marekani ili kuongoza RPF/RPA baada ya kifo cha Fred.

Sera za ndani na za nje za Marekani hazikuwa na umakini mkubwa kwa Rwanda, nchi ndogo katika Afrika ya Kati ambayo haina rasilimali na umuhimu wa kijiografia. Hakukuwa na ishara kuu za kiwango cha juu kutoka Marekani za kutekeleza kwa haraka mikataba ya amani.

Kwa kuwa nchi inayozungumza Kifaransa ndani ya upeo wa ushawishi wa Kifaransa katika Afrika, Serikali ya Rais Habyarimana ilipokea msaada wa kidiplomasia, kiuchumi, kisiasa, na kijeshi kutoka Ufaransa kabla na wakati wa uvamizi wa RPF.

Rais Mitterrand na Rais Habyarimana walifurahia urafiki wa karibu. Kwa sababu ya hilo, Ufaransa haikuwa na imani na RPF, hasa kama kikosi cha Kitutsi kinachozungumza Kiingereza kutoka Uganda, kilichokusudia kudhoofisha maslahi ya Kifaransa katika Afrika ya Kati. Kwa upande wake, RPF haikuwa na imani na Ufaransa. Katika hali hizi, Ufaransa haikuweza kuchukua jukumu la upatanishi ipasavyo ili kupelekea utekelezaji wa mikataba ya amani.

Ingawa ilikuwa na ushirikiano mkubwa na Mikataba ya Amani ya Arusha na uhusiano wa kihistoria mrefu na Rwanda, ushawishi wa Ubelgiji ulipungua katika kipindi cha miaka mingi huku Ufaransa ikitokea kuwa mdhamini mkuu wa kigeni ya serikali ya kijeshi ya Rais Habyarimana. Ubelgiji ilisaidia uangalizi wa kijeshi wa OAU NMOG. Wakati ilipokusanywa na kupeleka, sehemu muhimu ya UNAMIR ilikuwa kikosi cha Ubelgiji.

Si Rais Habyarimana wala RPF waliokuwa na imani na Ubelgiji ambayo wanachama wake Watutsi walijiona waathirika wa Mapinduzi ya Kihutu ya 1959 ambayo yalisaidiwa na Ubelgiji. Katika uwanja wa kidiplomasia wa kimataifa, Ubelgiji haikuweza kuchukua jukumu lenye nguvu la diplomasia, isipokuwa kupitia njia zisizo moja kwa moja za Umoja wa Mataifa, Ufaransa, na Marekani.

Serikali ya kijeshi ya Watutsi chini ya Rais Pierre Buyoya ilikuwa inaunga mkono kwa siri RPF mwanzoni mwa uvamizi huku ikihudumu kidiplomasia kama mmoja wa waangalizi katika Mchakato wa Amani wa Arusha. Haikuwa na ushawishi kwa Rais Habyarimana, wala haikuwa na nguvu au nia ya kumshinikiza Meja Jenerali Kagame. Wakati wa kusainiwa kwa Mikataba ya Amani ya Arusha, Rais Mhutu Melchior Ndadaye alikuwa amechaguliwa kwa njia ya kidemokrasia nchini Burundi, lakini akauawa katika jaribio la mapinduzi lililofanywa na maafisa wa kijeshi Watutsi mnamo Oktoba 1993. Alichukuliwa nafasi na Rais Mhutu mwingine, Cyprian Ntaryamira, tarehe 5 Februari 1994. Kuzorota kwa mambo nchini Rwanda na matukio nchini Burundi yalichochea itikadi kali katika nchi zote mbili, zikipigania madaraka kwa gharama yoyote. Serikali ya Burundi ilichukuliwa kuwa inamuunga mkono Habyarimana, na jeshi la Watutsi nchini Burundi linaunga mkono RPF.

Rais Mobutu wa Zaire alikuwa mshirika wa Ufaransa na Rais Habyarimana. Alikuwa chaguo lililopendelewa kuwa mpatanishi kati ya Serikali ya Rwanda na RPF kutokana na uhusiano huo, na hivyo hakuwa na ushawishi wowote kutoka RPF. Alikuwa Mpatanishi kwa jina tu.

Rais Museveni wa Uganda alikuwa msaada muhimu kijeshi, kidiplomasia, na kisiasa kwa RPF kikanda na kimataifa. Jumuiya ya kimataifa na wadau wa kikanda mara kwa mara walimtimia yeye kuishinikiza RPF. Na alifanya hivyo, kama katika shambulio la RPA mnamo Februari 1993 ambalo lilileta vikosi vyake karibu na Kigali, wakati ililazimika kuondoa vikosi vyake, hali iliyosababisha kuanza tena kwa mazungumzo ya amani ya Arusha na kuundwa kwa eneo lisilokuwa na silaha.

MAUTI NA MABADILIKO YA UTAWALA (6 Aprili, 1994 - 4 Julai, 1994)

Maamuzi Yenye Madhara

Kutokana na kutokuwa na imani au uaminifu kati ya walisaini Mkataba wa Amani wa Arusha, kkushindwa kwa Umoja wa Mataifa kupeleka kikosi cha kudumisha amani Kigali kwa wakati uliopangwa, jumuiya ya kimataifa kutokuona maslahi, kushindwa kuunda serikali ya mpito, na ukosefu wa diplomasia yenye nguvu, hali ya kukata tamaa na fujo ilijitokeza katika wiki zilizofuatia tarehe 6 Aprili, 1994. Kila upande ulibaki na mipango yake. Kila upande ulibaki na jukumu la kusoma na kuhukumu hali kwa namna inayotimiza ujumbe wake. Katika kipindi hiki, Serikali ya MRND na RPF walikuwa wakijipanga, wakiharibu zaidi na kujiandaa kwa mwisho wa kutatua tofauti kwa njia ya kijeshi. Moto ungewashwa wakati wowote.

Meja Jenerali Paul Kagame ndiye aliyewasha moto huo. Tarehe 6 Aprili, 1994, aliagiza kudunguliwa kwa ndege iliyokuwa inabeba Rais Juvenal Habyarimana na mwenzake wa Burundi, Rais Cyprian Ntaryamira. Wote walioabiri ndege ya Kifaransa ya Falcon 50 waliangamia, na tukio hilo likasababisha machafuko makubwa zaidi katika historia nzima ya Rwanda, mauaji ya kimbari, kusambaratika kwa serikali, na lengo kuu la RPF kuchukua madaraka ya kijeshi nchini Rwanda likatimia.

Rais Habyarimana alikuwa akirejea kutoka mkutano wa kikanda wa viongozi wa nchi huko Dar-es-Salaam, Tanzania, kwa mwaliko wa Rais Mwinyi wa Tanzania kama Msaidizi. Mkutano huo ulilenga kuipa nguvu mpya utekelezaji uliokwama wa Mkataba wa Amani wa Arusha. Waliohudhuria pia walikuwa Rais Cyprien Ntaryamira wa Burundi, Yoweri Museveni wa Uganda, na Daniel Arap Moi wa Kenya. Rais Habyarimana alifariki pamoja na Mkuu wa Majeshi yake, Meja Jenerali Deogratias Nsabimana.

Kwa pigo la makombora mawili, jenerali mmoja wa Kitutsi alitekeleza pigo la kifo kwa Kamanda Mkuu wa Kihutu, Mkuu wa Majeshi wa Kihutu, na Kiongozi wa Nchi ya Kigeni wa Kihutu. Uamuzi wa pili uliokuwa na madhara makubwa ambao Meja Jenerali Paul Kagame alifanya siku ya tarehe 6 Aprili, 1994, ilikuwa amri ya shambulio la kijeshi na vikosi vyote vya RPA. Hivyo, kinyume na hadithi ya uwongo na upotoshaji wa matukio uliyoenea ambao umekuwa msingi wa mantiki kuu katika miaka ishirini na tano iliyopita, ilikuwa RPF ambayo kwanza iliuvunja kusitishwa kwa mapigano. Kwa kumuua msaini mkuu wa Mkataba wa Amani wa Arusha na kuanzisha shambulio la kijeshi kwa wakati mmoja, RPF iliamua kuachana na Mkataba wa Amani wa Arusha, daraja la kihistoria lililokuwa na ahadi ya uponyaji, upatanishi, ujenzi upya, amani, na usalama kwa Wanyarwanda wote.

Baada ya kifo cha Rais Habyarimana, pamoja na Mkuu wa Majeshi wake, wakati wa mzozo wa kisiasa na kijeshi wa kitaifa uliotokea. Rwanda Armed Forces (FAR), MRND, na washirika wao, walioathirika na kukosekana kwa uongozi, walichukua hatua za kusalia madarakani ambazo zilisababisha kuzikwa kwa Mkataba wa Amani wa Arusha. Walianzisha Serikali ya Muda inayoitwa Serikali ya Mpito chini ya Rais Sindikubwabo na Waziri Mkuu Kambanda. Mauaji ya kikatili na ya kimfumo ya Watutsi na Wahutu yalianza usiku huo huo wa tarehe 6 Aprili 1994. MRND na washirika wake, pia, waliamua kuacha Mkataba wa Amani wa Arusha na badala yake kuendeleza suluhisho lao la mwisho ambalo walihamasisha na kulieneza, na tayari walikuwa wameandaa miundombinu ya kutekeleza mauaji ya kimbari. Walitumaini kuwa suluhisho lao la mwisho lingeweza kuokoa urithi wa mchango wa msingi wa utawala huo, Rais Marehemu Meja Jenerali Juvenal Habyarimana.

Matendo ya RPF kwa upande mmoja, na MRND na washirika wake kwa upande mwingine, yalihakikisha kuwa sauti za kisiasa, kiraia, vyombo vya habari, na jamii ya Rwanda ambazo zilikuwa zikipigania na kuhitaji mabadiliko ya amani zililizimwa mara moja. Katika kipindi cha siku mia moja zifuatazo, sababu hii, pamoja na nyingine, ikiwemo aibu ya uzembe wa jamii ya kimataifa, ilisababisha hasara kwa serikali inayodhibitiwa na MRND na kuwa na faida kwa lengo la RPF la kupata madaraka. Kipindi cha tarehe 4 Agosti 1993 hadi 6 Aprili 1994, na kuanzia tarehe 6 Aprili 1994 hadi 4 Julai 1994, vitabakia katika historia kama mifano ya jinsi wanasisia wa ndani, jamii ya kimataifa, madola makubwa, na Afrika walishindwa kuwalinda watu wa Rwanda.

Katika harakati zao za kupata au kudumisha madaraka, RPF na MRND walikuwa wakifanya hatua za kuongeza mvutano. RPF iliongeza jitihada zake za kijeshi, kidiplomasia, na kisiasa wakati MRND ilisongeza "suluhisho lake la mwisho". Kila hatua iliyochukuliwa na washiriki wa kimataifa ilisaidia kuongeza nguvu ya kisiasa, kijeshi, na kidiplomasia ya RPF, wakati chaguo za MRND zilipungua isipokuwa kwa ukatili wake katika mauaji.

Mauaji na kujiondoa kwa wanajeshi wa amani wa Ubelgiji

Mnamo tarehe 7 Aprili 1994, Waziri Mkuu wa Rwanda, Agatha Uwilingiyimana (kutoka chama cha upinzani MDR), aliuawa na jeshi la Rwanda. Wanajeshi kumi wa amani wa Ubelgiji waliokuwa wakimlinda pia waliuawa.

Tarehe 8 Aprili 1994, Waziri Mkuu wa Ubelgiji, Jean-Luc Dehaene, aliarifu Umoja wa Mataifa kuwa wanajeshi wa amani wa Ubelgiji watajiondoa la sivyo wapatiwe ulinzi. Hii ilimaanisha kurekebisha jukumu la UNAMIR kutoka ujumbe wa uangalizi wa Sehemu VI hadi ujumbe wa utekelezaji wa amani wa Sehemu VII.

Raisi Bill Clinton atoa maamuzi ya kustusha huko New York

Katika nyaraka zilizofichuliwa kutoka Maktaba ya Clinton kwa idhini kutoka Chuo Kikuu cha George Washington National Security Archives ([1994 Rwanda Pullout Driven by Clinton White House, U.N. Equivocation - gwu.edu](http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB100/100-0101.htm)), inaonekana wazi kwamba utawala wa Rais Clinton, kati ya washiriki wote wa kimataifa, unawajibika zaidi kwa kulitelekeza taifa la Rwanda, na hivyo kuzika kabisa matumaini yoyote ya Mkataba wa Amani wa Arusha. Janga la "Black Hawk Down" nchini Somalia mnamo Oktoba 3, 1993, liliacha doa chungu kwa watunga sera za Marekani.

Mapema, tarehe 29 Septemba 1993, afisa wa Baraza la Usalama la Taifa la Rais Clinton, Richard Clarke, alionyesha kuwa Rwanda inaweza kuwa sababu nzuri kuwa Marekani inaweza kusema 'hapana' kwa operesheni mpya ya kulinda amani." Mara tu baada ya kuanza kwa mauaji ya kimbari tarehe 7 Aprili, Clarke anaendelea kusesitiza hoja, "Tunafanya kelele nyingi kuhusu kusitisha nguvu za Umoja wa Mataifa ambazo hazifanyi kazi. Tunapaswa kushirikiana na Wafaransa kupata makubaliano ya kusitisha jukumu la Umoja wa Mataifa."

Tarehe 15 Aprili, ujumbe wa Marekani katika Umoja wa Mataifa ukiongozwa na Balozi Madeleine Albright ulitoa ujumbe shitukizi katika mikutano ya siri ya Baraza la Usalama. Ujumbe wa Marekani ulipelekea kuondolewa kwa wanajeshi wa UNAMIR kutoka Rwanda. Tarehe 21 Aprili, Baraza la Usalama liliamua kupunguza idadi ya wanajeshi nchini Rwanda kutoka zaidi ya wanajeshi 2,000 hadi kikosi kidogo cha wanajeshi 270, kama alivyotaka Balozi wa Marekani Madeleine Albright. Rais Clinton na washauri wake katika masuala ya usalama wa taifa (Makamu wa Rais Al Gore; Sandy Berger, Mshauri wa Usalama wa Taifa; Warren Christopher, Waziri wa Mambo ya Nje; Balozi Madeleine Albright; William Perry, Waziri wa Ulinzi; Jenerali John Shalikashvili, Mwenyekiti wa Majeshi ya Pamoja; James Woolsey, Mkurugenzi wa CIA; Richard Clarke na Susan Rice) waliamua kwamba Rwanda haikuwa kipaumbele cha Marekani, na maisha ya Watu wa Rwanda hayakuwa na umuhimu.

Baada ya wageni na Wanajeshi wa kulinda amani wa Ubelgiji na wengineo kuondoka, ilikuwa ni ishara kwa MRND na washirika wake kwamba wanaweza kuendelea na mauaji bila hofu ya kusimamishwa.

Wakati huo huo, ilikuwa ni ishara kwa RPF kwamba wanaweza kuendeleza kampeni yao ya kijeshi hadi kufikia ushindi bila vikwazo.

Mgogoro wa Umoja wa Mataifa

Kushindwa kwa Umoja wa Mataifa nchini Rwanda kumeandikwa katika historia yake ya kulinda amani kama moja ya makosa mabaya zaidi. Kwa kuwaacha watu wa Rwanda wakabiliane na vita vya wenyewe kwa wenyewe na mauaji ya kimbari, uongozi katika Makao Makuu ya Umoja wa Mataifa huko New York, ikiwa ni pamoja na wanachama wa Baraza la Usalama, waliipuuza jukumu lao la kulinda

(<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB472/>). Mivutano kati ya Katibu Mkuu wa Umoja wa Mataifa Boutros-Boutros Ghali na timu ya kulinda amani ya Kofi Annan, uhusiano mbaya kati ya Jenerali Romeo Dallaire na Jacques-Roger Booh-Booh huko Kigali, na kutokujibu mawasiliano muhimu kati ya Kigali na New York, yalichangia katika uamuzi wa Baraza la Usalama la Umoja wa Mataifa wa kujiondoa kwa UNAMIR, na hivyo kuruhusu mazingira ya janga la aibu (<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB472/>). Marekani ilianza kujiengua na Ufaransa ilisaidia, kutoa kutoa fimbo ya mwisho iliyovunja UNAMIR na Mkataba wa Arusha.

RPF inakataa UNAMIR II na uingiliaji wa kigeni wote

Kuna sababu tatu zilizomtia moyo RPF kuimarisha mashambulizi yake ya kijeshi, pamoja na jitihada za kidiplomasia na kisiasa. Kwanza, si Umoja wa Mataifa, wala Shirikisho la Umoja wa Afrika, au hata mwezeshaji wa Mkataba wa Amani wa Arusha (Tanzania), hawakuitisha uchunguzi juu ya mauaji ya viongozi wawili wa nchi za Kiafrika. Pili, MRND na washirika wake walikuwa wameshaamua mauaji ya kimbari kama silaha ya vita. Tatu, UNAMIR ilisambaratika, kutokana na hatua za Marekani, Ufaransa na Baraza la Usalama la Umoja wa Mataifa kuivunja.

Katika miezi ya Aprili na Mei, wakati mauaji ya kimbari yakiongezeka na RPF ilipata mafanikio ya kijeshi katika sehemu mbalimbali za Rwanda, kulikuwa na wito wa kikanda na kimataifa wa kusitisha mapigano ambao RPF ilikataa kwa sababu mbili kuu: 1) kusitisha mauaji na 2) kurejesha sheria na utaratibu. RPF ilipinga wito wa kubadilisha jukumu la UNAMIR kuwa jukumu lenye nguvu zaidi la utekelezaji wa amani kwa mujibu wa Kifungu cha VII ambacho kingeokoa maisha ya Watutsi zaidi. RPF iliwatuma viongozi wake Gerald Gahima na Claude Dusaidi kuelezea msimamo huu kwenye Umoja wa Mataifa na kwa maafisa wa Serikali ya Marekani. Kwa hoja ya kuchakachua ambalo wawakilishi wote wa RPF wakati huo walijiandaa kusema "Watutsi wote wameshauawa na hakuna anayebaki wa kuokolewa". RPF ilitishia kuichukulia UNAMIR kama adui ingebadilisha jukumu lake au kama kikosi chochote cha kigeni kingechagua kuingilia kati.

Kwa kujibu shinikizo la Marekani na Waangalizi, lililotumwa kupitia Rais Yoweri Museveni wa Uganda, RPF ilitangaza kusitisha mapigano kwa hiari tarehe 23 Aprili 1994 (<https://francegenocidetutsi.org/1994-04-23ReutersRwandanRebelsUnilateralCeasefire.pdf>). RPF ilikataa wito wa mazungumzo ya amani na wawakilishi wa serikali ya muda iliyopo Arusha, Tanzania.

UNAMIR II, Mei 1994

Kwa kujaribu kurekebisha makosa ya kupuuza na kuchelewa, tarehe 17 Mei 1994, Baraza la Usalama la Umoja wa Mataifa lilianzisha UNAMIR II, jukumu jingine la uangalizi lenye nguvu ya watu 5,500, likidaiwa kuwa ni kwa "kusitisha mauaji ya raia, kudumisha sheria na utaratibu, na kusaidia katika misaada ya kibinadamu kwa wakimbizi, n.k.". RPF pia ilipinga hili, lakini hatimaye ililikubali kwa busara kabisa ikiamini kwamba halitabadilisha chochote katika uwanja wa vita.

Ufaransa na Operesheni Turquoise, Juni 1994

Hadi mwezi Juni 1994, Ufaransa ilikuwa bado haitaki kuamini kinachoendelea. Rafiki na mshirika wa Rais

Mitterrand, Rais Habyarimana, alikuwa amekufa na chama chake cha MRND, washirika wake, na taasisi alizojenga walikuwa wakifanya mauaji ya kimbari kwa lengo la kuwaua Watutsi wote na Wahutu ambao hawakuwa upande wao. Ufaransa ilishuhudia ushirikiano wake wa ukatili na Marekani kwenye Baraza la Usalama la Umoja wa Mataifa ukifanya kazi. Ili kuishawishi Marekani iliyokuwa insaita kutoa idhini kwa UNAMIR ya uangalizi dhaifu badala ya wenye jukumu la kutekeleza amani, Ufaransa ilikuwa imeweka kikosi chake nchini Somalia ambacho kilikuwa katika hali ngumu. Ufaransa ilishirikiana na Utawala wa Clinton kuivunja UNAMIR mara tu baada ya Rais Habyarimana kuuawa, na mauaji ya kimbari yalikuwa yameanza kwa kasi.

Ufaransa ilikuwa inatambua fika kwamba RPF ingepinga jaribio la kuweka Kifungu cha VII cha Umoja wa Mataifa kama kivuli cha uingiliaji wa Ufaransa nchini Rwanda. Kulikuwa na uhasama kati ya waasi wa RPF wanaozungumza Kiingereza na Wahutu wanaounga mkono, wanaomuunga mkono Habyarimana, na Ufaransa ya Francois Mitterrand iliyo na msimamo hasi kwa Watutsi. Kauli maarufu miongoni mwa uongozi wa RPF wakati huo ilikuwa "Ufaransa inawezaje kuwa na operesheni ya kibinadamu kuokoa Watutsi mwezi Juni 1994".

Mwezi Juni 1994, RPF ilimtuma ujumbe wa mabalozi wake wakuu (Dkt. Theogene Rudasingwa na Dkt. Jacques Bihozagara) kwenda Paris kukutana na Waziri wa Mambo ya Nje wa Ufaransa wakati huo, Alain Juppe, na maafisa wa ngazi za juu wa kijeshi waliosimamia Operesheni Turquoise. Hili lilikuwa jaribio la mwisho la RPF kuishawishi Ufaransa isijihusishe waziwazi nchini Rwanda kwa lengo la kuunga mkono mabaki ya utawala wa Habyarimana.

Wajumbe wa RPF hawakufanikiwa kuishawishi Ufaransa kutozindua Operesheni Turquoise, ambayo ilizinduliwa tarehe 23 Juni 1994. Wakati huo, RPF ilikuwa tayari imejiandaa kwa vita kubwa dhidi ya Ufaransa. Hata hivyo, RPF ilikuwa tayari imeshinda kijeshi katika eneo hilo. Chini ya wiki mbili baadaye, tarehe 4 Julai, RPF ilitangaza ushindi kamili wa kijeshi jijini Kigali.

Hofu ya RPF juu ya Operesheni Turquoise ilidhihirka pale Ufaransa ilipeleka majeshi yake kusini magharibi mwa Rwanda na Goma nchini Zaire. Ni kweli, lengo halikuwa kutoa misaada ya kibinadamu kuokoa Watutsi, bali kulinda mabaki ya utawala wa Habyarimana baada ya kushindwa. Kushinwa kwa Operesheni hiyo ni aibu ambayo bado imasumbua Mfaransa.

RPF imeitumia kwa ustadi kama silaha hatari ya kufanikisha makubaliano au kulaumu serikali za Ufaransa zilizofuatia utawala wa Rais François Mitterrand kama washirika katika mauaji ya kimbari.

KUJIRUDIA KWA HISTORIA

Kuelekea Mapinduzi ya Wahutu ya mwaka 1959, fursa ndogo ya mazungumzo kuhusu mustakabali wa Rwanda ilijitokeza kwa wafuasi wa utawala wa kifalme wa Wahutu, na daraja dogo la viongozi Wahutu waliokuwa wakipigania ukombozi wa umma wa Kihutu. Mwezi wa Mei mwaka 1958, washauri wakuu wa Kitutsi wa Mfalme Mutara Rudahigwa waliandika taarifa ambapo walihoji kwamba hakukuwa na msingi wowote wa undugu kati ya Wahutu na Watutsi. Walisema kuwa Wahutu walikuwa wamefanywa watumwa tangu waliposhindwa.

Tarehe 27 Novemba 1959, katika hali ya taharuki kubwa, Gregoire Kayibanda alitoa wito wa kuwatenga Wahutu na Watutsi katika makundi mawili tofauti ya shirikisho. Rais wa baadaye wa Jamhuri huru ya Rwanda alieleza Wahutu na Watutsi kama "mataifa mawili katika taifa moja, mataifa mawili ambayo hakuna uhusiano na wala hakuna huruma kati yao, ambao hawafahamiani kuhusu desturi, fikra na hisia za mwenzake kama wakazi wa eneo tofauti au wakazi wa sayari tofauti."

Uongozi wa RPF na waasi Watutsi walionekana Kagitumba asubuhi ya tarehe 1 Oktoba 1990, walikuwa kwa ujumla wanatambua jinsi utawala hubadilika nchini Rwanda na matokeo yake kwa washindwa na washindi. Walikuwa wamechukua silaha ili kurudi nyumbani, wakiwa na ufahamu kwamba madaraka nchini Rwanda hupatikana kupitia ubabe, mara nyingi yakisaidiwa na wageni, hivyo ni mtindo unaojirudia:

- Nguvu nyingi kuwa mikononi mwa mtawala wa dola ambaye anatoka katika kundi moja la kikabila, huku akiwa na daraja dogo la watawala wanaotegemea kabila lake kumtumikia na kuwatawala raia.
- Ukiritimba wa kijeshi, matumizi ya nguvu na vurugu vimeendelea kuwa njia yenye nguvu ya kuchochea na kuendeleza utawala juu ya "umma".
- Kila utawala uliofuata ulilazimika kujenga hadithi ya ukosoaji ambayo inajaribu kuelezea sababu za uwepo wake, ikiwa na majina mapya, mashujaa, alama, hadithi na historia. Kuwepo kwa jamii tatu za kikabila - Abahutu, Abatutsi, Abatwa - kunaonekana wazi katika hadithi ya Rwanda, kwa sababu hadi sasa madaraka yanapatikana kwa kutumia malalamiko ya Wahutu au Watutsi, lakini yanatumika kuendesha mapenzi ya mtawala wa dola, iwe ni mfalme, mkoloni au rais.
- Rwanda imeendelea kuwa jamii ya kilimo ambayo haijafikia hatua ya viwanda, na wakulima wamezagaa kwenye milima ya Rwanda. Wakulima wa Rwanda, mara nyingi wanaitwa na watawala wanaoishi mjini kama "abaturage" au "rubanda rugufi," wanaishi kwa hofu bila sauti nje ya mahakama za wafalme na kasri za rais. Wakati wa kutoka utawala mmoja kwenda mwingine, watawala wa madaraka huwatumia wakulima hawa masikini kuwa sehemu ya mzunguko wa vurugu, huku wengine wakawa waathirika wake. Watawala wa Rwanda wanapigania madaraka kwa gharama yoyote katika mapambano ya kuwa na mshindi anayechukua yote, kwa kufanya hilo kuwa jambo kufa na kupona.
- Uwepo wa nguvu za kigeni nchini Rwanda, kwanza kupitia ukoloni wa kijeshi (Ujerumani, Ubelgiji), na kisha kupitia mbinu nyingine za kina zinazojitokeza kupitia misaada ya kifedha, "usaidizi wa usalama," na uungaji mkono wa kijiografia (Kanisa Katoliki, Ubelgiji, Ufaransa, Zaire), zote hizo zinachukua upande wa kundi la watawala walio juu. Katika mvurugano na mapambano ya madaraka na migogoro ya kikabila nchini Rwanda, nguvu za kigeni zimehudumia maslahi ya vikundi vidogo vya watawala, zikiwachochea kuwa wagumu na kuwa na hisia potofu ya usalama. Siyo jambo la kushangaza kwamba nguvu za kigeni ni wa kwanza kuwaacha wafuasi wa kundi ambalo limepoteza katika mapambano ya madaraka ya kihistoria ya Rwanda wanaposonga mbele kusaidia washindi wavya katika mashindano ya hivi karibuni.
- Rwanda ni sehemu muhimu ya eneo la Maziwa Makuu. Historia yake imepitiwa sana na historia za watu wa Kiafrika katika eneo hili. Bahati na msiba wa Rwanda una athari kwa majirani zake. Ikiwa ni nchi isiyo na pwani na ikiwa imepozwa katika eneo linaloathiriwa na migogoro na linaloweza kuvunjika kwa urahisi, mizozo ya ndani inaongezeka kutokana na sababu za nje na majanga ya kibinadamu katika nchi moja yanatokea au kujitokeza tena katika nchi nyingine.
- Hatima ya wafalme, marais, na watawala wa madaraka nchini Rwanda inasomeka kama kumbukumbu yenye maudhi ya kuinuka, kuanguka, na kuharibiwa kwa waliokuwa na madaraka. Mauaji huko Rucunshu, kuhamishwa na kifo cha Mfalme Musinga uhamishoni, kifo ghafla cha Mfalme Rudahigwa nchini Burundi, uhamishoni mrefu na kifo hatimaye nchini Marekani cha Mfalme Kigeli V

Ndahindurwa, na kuangushwa kwa Rais Kayibanda aliyekufa pamoja na wenzake wa Mapinduzi ya 1959 kwa mikono ya utawala wa Habyarimana, ni baadhi ya dalili wazi za mabadiliko hatari ya utawala nchini Rwanda.

Hivyo, kwa kuanzisha vita vya wenyewe kwa wenyewe mwaka 1990, kumuua Rais Juvenal Habyarimana, kuvunja makubaliano ya kusitisha mapigano, na kuchukua madaraka ya nchi mwaka 1994, RPF iliongeza tu kipengele kingine katika mabadiliko ya utawala ya miongo kadhaa kupitia njama na njia za ghasia. Kama mabvyochama wafuasi wa UNAR na MDR-PARMEHUTU hawakuwa tayari kuongoza mazungumzo ya taifa kabla ya mapinduzi ya mwaka 1959, vile vile RPF na MRND walikubali kwa shingo upande mazungumzo ya Amani ya Arusha na kuyaharibu mara moja baadaye. RPF ilikuwa inataka madaraka kwa njia zote zinazowezezana. MRND na washirika wake walitaka kubaki madarakani kwa njia zote zinazowezezana.

Walioshindwa na waathirika walikuwa watu wote wa Rwanda, Wahutu na Watutsi, katika vita vya wenyewe kwa wenyewe, mauaji ya kimbari, uhalifu wa vita, na uhalifu dhidi ya ubinadamu uliofanyika nchini Rwanda na baadaye DRC. Hata hivyo, watawala wa MRND na washirika wake walipoteza serikali, na majaribio yote ya utawala wa kidikteta uliojengeka kwa misingi ya nguvu ya Wahutu uliotokea wakati wa Mapinduzi ya mwaka 1959 yalikota kwa kushindwa kwa aibu. Mahali pake, RPF iliweka utawala wenye ukatili zaidi wa mtu mmoja ukijengwa kwa misingi wa nguvu ya Watutsi baada ya kujitoa mhanga maisha ya maelfu ya wafuasi wake Watutsi katika safu zake, na mamia ya maelfu ya Watutsi waliopoteza maisha wakati wa mauaji ya kimbari. Zaidi ya yote, RPF ilipoteza nafasi ya kihistoria ya kutumia nia njema ya Wanyarwanda wengi ambao walikuwa na matumaini makubwa katika Makubaliano ya Amani ya Arusha na ahadi ya mfumo mpya wa kisiasa.

KWA KUTAFAKARI

Makubaliano ya Amani ya Arusha yalikuwa ya kipekee kabisa katika historia nzima ya Rwanda. Kwa kuzingatia vita vya wenyewe kwa wenyewe na mgogoro wa kisiasa ndani ya Rwanda, ilikuwa jaribio la kwanza la Watu wa Rwanda kutatua madai yao kupitia njia ya amani na makubaliano. Mzigo wa historia, utawala wa kifalme, ukoloni, utawala wa kijeshi, udikteta, haki za binadamu, wakimbizi, migogoro ya kikanda, ushawishi mbaya wa kigeni, uhusiano wa kanisa na serikali, na upepo wa mabadiliko ya kimataifa vilijitokeza mezani katika mazungumzo ya Arusha.

Kwa hakika, kama katika kila mazungumzo, mchakato wa amani wa Arusha ulikuwa mazungumzo magumu ambapo hisia zote zilikuwa juu, pande zote ziluliza nini kitatokea nak wa nani, bila kusahau swali la utambulisho (kabila na eneo) lilikuwa kubwa bila kutajwa moja kwa moja. Kulikuwa na wageni wengi katika mchakato huo, na si wote wao walikuwa na jukumu chanya.

Mchakato wa amani haukujumuisha kwa kina wadau wengi katika jamii ya Watu wa Rwanda ingawa ulitaka vyama vya upinzani kuwa sehemu ya makubaliano ambayo kimsingi yalikuwa makubaliano kati ya pande mbili zisizoaminiana, RPF na MRND.

Makubaliano ya Amani yanaonekana kama makubaliano kati ya watawala wanaogawana ngawira ya vita, bila kujali sana maslahi mapana ya watu wote wa Rwanda.

Hata hivyo, makubaliano ya amani yalikuwa hatua ya kwanza katika kile kingeweza kuwa mazungumzo ya kitaifa kwa jumla ya jamii, makubaliano makuu kwa ajili ya mkataba mpya wa kijamii kwa Rwanda. Kwa kuyageuka Makubaliano ya Amani ya Arusha, RPF na MRND waliacha thamani yote mezani, hivyo kuweka hatarini maisha ya kizazi hiki na vizazi vijavyo vya Watu wa Rwanda.

MAWAZO YA MWISHO

Rwanda si tu taifa lililoumia na kuvunjika. Kila awamu ya mabaliko ya uongozi yahusishayo vurugu huacha sehemu ya taifa ikiwa imekufa. Kupona kutoka kwenye hali hii ya kuvunjika kwa muda mrefu, majeraha na vifo si suala ambalo linapaswa kuamuliwa na watawala wa kisiasa pekee. Bado ni changamoto ya msingi katika wakati wetu wa sasa kuvunja mzunguko wa muda mrefu wa mabadiliko ya utawala kwa njia ya vurugu na udikteta unaotegemea makundi ya watu binafsi au mtu mmoja. Kupitia mazungumzo kati ya jamii nzima, ni jambo linalowezekana kulinda maslahi ya Watu wa Rwanda leo na kesho.

Haikutoshi kuielezea historia yetu na kuorodhesha makosa yenye maumivu ambayo jamii ya Rwanda imepitia.

Mazungumzo kati ya jamii yanapaswa kuongea ukweli kuhusu ukosefu wa haki kwa kusema HAPANA kwa vurugu, udikteta, ukwepaji sheria, mauaji ya kimbari, uhalifu wa kivita, uhalifu dhidi ya ubinadamu, vita ndani ya Rwanda na majirani, wakimbizi, ukandamizaji wa haki za binadamu na kutokuwepo kwa usawa. Ni kama kuitikia wito wa unabii wa kubomoa nguzo za utaratibu wa zamani ambao mara kwa mara umesababisha kifo, uharibifu, majeraha, na kuvunjika kizazi kwa kizazi.

Hata hivyo, ni kwa kusema NDIO kwa mustakabali, jamii iliyojaa mawazo mapya kwa sasa, ambayo itakuwa taifa jipya, lililojengwa kwa dhamiri ya kitaifa inayovuka kikwazo cha kabila, mkoa, na aina zote za ubaguzi. Wajenzi wa ubunifu wa taifa hili jipya wanatambua kwamba ukombozi hautawahi kuja kupitia msaada wa wageni, wala kupitia mabadiliko ya utawala ya kidikteka kwa kutumia silaha na njama. Mazungumzo ya kina na yenye ushiriki wa jamii nzima yatasaidia kuongeza sauti za ujasiri za Watu wa Rwanda wote - wakati wanapaza sauti ya HAPANA kwa ukosefu wa haki na NDIO kwa jamii ya watu sawa, iliyolindwa na maadili na sheria shirkishi.

Mazungumzo haya ya jamii nzima ni ya dharura na lazima yaanze sasa. RPF itapinga na kuathiri mchakato huu kama ilivyofanya kwa Mkataba wa Amani wa Arusha. Taifa zima la kizazi hiki na vizazi vijavyo vya Watu wa Rwanda hawawezi kuwa mateka wa minyororo ya RPF milele. Lazima tuwe na ujasiri wa kupinga na kujitahidi kugundua kila mmoja kupitia mazungumzo ambayo yatafuata njia ya kweli ya umoja wa kitaifa, uponyaji wa vidonda vyetu, amani, usalama, na ustawi ndani ya jumuiya ya Afrika Mashariki.

Katika aya yake ambayo mara nyingi hutajwa katika kitabu chake cha msingi, "The Wretched of the Earth," Frantz Fanon anaandika, "Kila kizazi lazima kigundue wajibu wake, na kuutumiza au kutoutimiza, kulingana na uwezo wake." RPF, badala ya MRND, ilisaliti wajibu wake. Wajibu wa RPF ulikuwa kutawala kuanzia mwanzo hadi mwisho. Ni wajibu wa uzalendo wa kizazi hiki cha Watu wa Rwanda kutimiza wajibu wake kwa kutathmini pamoja taifa jipya. Hatua ya kwanza katika safari hii ya kizazi hadi kizazi ni kuwakaribisha kila Mnyarwanda kwenye mazungumzo ya jamii nzima, haijalishi RPF atashiriki au hatashiriki.

REFERENCES

1. *Arusha Peace Accords* https://peaceaccords.nd.edu/wp-content/accords/Rwanda_Peace_Accord.pdf
2. *Healing A Nation*, Dr. Theogene Rudasingwa, Chapters 15-17
3. Francois Mitterrand, *Le discours de La Baule* (1990)
4. Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*, Chapter 3: The Pitfalls of National Consciousness
[The Pitfalls of National Consciousness by Frantz Fanon \(marxists.org\)](http://marxists.org)
5. Ernest Renan, *What is a Nation?* [Microsoft Word - ErnestRenan.doc \(ucparis.fr\)](http://ucparis.fr)
6. ERNEST RENAN : « QU'EST-CE QU'UNE NATION ? <https://rb.gy/bprdui>
7. UN Security Council Readouts: Inside the UN Security Council: April–July 1994: [Inside the UN Security Council: April–July 1994 \(gwu.edu\)](http://gwu.edu)
8. 1994 Rwanda Pullout Driven by Clinton White House, U.N. Equivocation: [1994 Rwanda Pullout Driven by Clinton White House, U.N. Equivocation \(gwu.edu\)](http://gwu.edu)
9. *Victims of Groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*
by Irving Lester Janis (Author)
10. *Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War* by Alexander L. George (Author)
11. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*
by Roger Fisher , William L. Ury, et al.
12. *Difficult Conversations: How to Discuss What Matters Most*
by Douglas Stone , Bruce Patton, et al
13. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*
by Benedict Anderson
14. *The Prophetic Imagination: 40th Anniversary Edition*
by Walter Brueggemann and Davis Hankins
15. *The Wounded Healer: Ministry in Contemporary Society*
By Henri Nouwen
16. *Peace Processes and Social Contracts: How are they linked and where do children, youth and future generations fit in?* <https://rb.gy/jv8fd9>
By Marco Mezzera
17. *Representations of the Intellectual: The 1993 Reith Lectures Paperback – April 2, 1996*
by Edward W. Said (Author)

18. Rwanda Truth Commission and Rwanda Freedom Movement: *State of the Nation Rwanda 2021*
19. *Two concepts of liberty*: an inaugural lecture delivered before the University of Oxford on the 31st of October 1958 by Isaiah Berlin
20. *Rwanda and Burundi*: Rene Lemarchand, Pall Mall Library of African Affairs, 1970